

UDK 821.163.4(497.6).09(048)

Primljeno: 24. 05. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Indira Šabić

KAKO JE HUMO DIVANITI ZNAO – KNJIŽEVNOJEZIČNA I JEZIČNOHISTORIJSKA STUDIJA

**(Enisa Gološ, *Ekspresivna leksika u Huminom djelu*, Univerzitet
„Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2020)**

Knjiga „Ekspresivna leksika u Huminom djelu“ autorice dr. Enise Gološ je djelimično izmijenjena magistarska radnja istoimenoga naslova odbranjena 2007. godine na Fakultetu humanističkih nauka u Mostaru. Knjiga predstavlja riznicu bosnizama, specifičnih dijalektizama, lokalizama i regionalizama koje autorica naziva *hercegovinizmima*, skladišenih u statusu leksičkoga blaga: leksema, frazema iekspresiva, izdvojenih i grupisanih po određenim principima na osnovu široke lepeze književnoga stvaralaštva Hamze Hume. Leksička analiza je zasnovana na leksičko-semantičkom aspektu proučavanja, a autorica polazi od leksike kao jezičnog sistema preko lekseme kao vrijednosti u jeziku. Neke od tih leksema dijelom su standardnog jezika, neke pripadaju dijalektu, a neke su specifične do te mjere da su tipične samo za područje Hercegovine. Tako one postaju svjedocima jednoga vremena, u ovom slučaju vremena Humina Mostara. Takva leksika historizmima i arhaizmima (npr. *cugsfirer* ili *ađutant*) i studijama ovakve vrste otima se i prkosi vremenu. S tim u vezi, jedan od ciljeva ove knjige je bio da se kroz analizu karakterističnih leksema stvori slika o razmjerama upotrebe leksičkog sloja nazvanog “hercegovinizmi”.

O hercegovinizmima a kroz teritorijalno raslojavanje leksika, progovara autorica u prvome poglavlju koje je naslovljeno *Leksička slojevitost ekspresivnosti u književnom djelu Hamze Hume* (str. 9–21). Iako je Humo najveći broj stranica posvetio Mostaru, moglo bi se pomisliti da je u temelju njegova djela upravo govor Mostara.

Međutim, Humo je vezan za cijelu mostarsku kotlinu, istočno i zapadno od rijeke Neretve, što upućuje na govore Hercegovine. Zbog toga lekseme koje nose obilježje podneblja Hercegovine autorica s pravom naziva regionalizmima i leksičkim “hercegovinizmima”, a takvi su posvjedočeni u općem leksiku u statusu fitonima npr. smokve su *petrovače*, *zelenke* i *tenice*, šipci su *granati*, dok je *šira* pripravak – sok od zrelog grožđa, ili u toponimima: Mrgudnjak, Mrkulja, Kobilovača i sl. Na taj način autorica progovara kroz *Govor mostarskih mahala u Huminom književnomdjelu* (str. 23–30) tačnije kroz nazive tih mahala, kroz *Pašinovinu*, *Kantarevac*, *Mazoljice*, *Raljevine*, *Cernicu*, *Zahum*, ili kroz specifična imena njihovih stanovnika npr. *Dronjak*, *Vrtikapa*, *Rnjez*, *Roda*, *Hršum* i dr., kroz *Avlije i bašte Humina Mostara* (str. 25–27) i *Divljinu mediteranskih pejzaža* (str. 27–30).

U poglavlju *Slojevitost ekspresiva u Huminom proznom djelu* (str. 30–37) autorica kroz ekscerpirani korpus ukazuje na raznovrsne fenomene ekspresiva, a pažnja je usmjerna na one slojeve leksema koji imaju notu umanjivanja tipa *kasabica*, *grupica*; uvećavanja tipa *potočina*, *orlušina* ili imaju hipokoristično značenje tipa *prozorče*, *kamičak*, odnosno pejorativno značenje tipa *odapeti*, *stračara* ili su, pak, okarakterisani kao frazemi tipa *svrta mu se suza u oku*, *stoji na milosti božjoj*. I najzad poseban, a ne tako mali sloj, čine uzvici tipa: *ah*, *eh*, *uh*, *heej*, *kuku*, i sl. Ono što je zajedničko izdvojenim primjerima jest prisutnost emocionalne obojenosti, odnosno emocionalnosti koja se smatra neodvojivim dijelom ekspresivnosti. Poglavlje se završava osvrtom na ekspresivnu vrijednost jedinica višeg ranga – frazema, npr.: *udariti kao grom iz vedra neba*, *imati pogled iza leđa*, *biti vilen / blijed kao krpa / sitan kao makovo zrno* i sl.

Emocionalnost – komponenta ekspresivnosti i konotacije (str. 39–48) četvrto je poglavlje u kojem se govori o pozitivnoj i negativnoj vrijednosti emocije koja utječe na razvoj odgovarajuće ekspresije. Tako autorica piše o samoizražavajućoj i inficirajućoj emocionalnosti, i o razlozima koji pobuđuju jaku emocionalnost (kajanje, savjest, strah, zahvalnost i sl.) a iste je oprimjerala citatnošću, npr.: „*Jadna majko moja, kako ćeš me prežaliti*“, „*A, jadan ti sam ja nesrećnik!*“, „*Moćni bože, moćni bože!*“, i sl.

U odabranim pripovijetkama Hamze Hume u funkciji ekspresiva nalazi se napredna upotreba ekspresiva pozitivnih i negativnih asocijacija o kojima autorica piše u poglavlju *Konotacijska komponenta značenja* (str. 48–55). Tako se, primjerice, javljaju napredni imenički ekspresivi: *hršum* i *prznica*, *haramija* i *lopov*, glagolski ekspresivi: *cikti*, *cvili*, *pišti*, *mori*, pridjevski ekspresivi: *veziljski bijela ruka*, *samohrani* vjetrovi, ili priložni ekspresivi: *sunovratce* sustizati, *svileno* šumiti. Ukazujući na konotativnost hercegovačkih vlastitih imena autorica izdvaja primjere: Alaga Proho, Mate Vrtikapa, Baban Taslak, Jovan Kuna, Ante Dronjak, Mare Prega-

čuše, Paša Roda, Bego Trkljo.

Poglavlje *Slikovitost u pripovijeci* Sevdalijina ljubav *Hamze Hume* (str. 55–70) predstavlja stilska sredstva za izražavanje slikovitosti, pa je tako upotrebom poređenja ukazano na značaj afektivnosti koja obuhvata raznovrsne pojmove i različita psihološka stanja junaka Huminog djela, dok trope podrazumijevaju odstupanje od uobičajene, neutralne upotrebe jezika, odnosno upotrebe riječi u prenesenom značenju. Govori se i o metafori i metonimiji – semantičkim figurama koje pokazuju odstupanje/zamjenu na semantičkom planu. Budući da se radi o više značenja vezanih za jednu leksemu govori se o pojmu višeznačnosti ili polisemije.

Posljednje poglavlje *Pragmatički aspekti ekspresivnosti* (str. 70–76) uz prikaz i objašnjenje nazivlja tipa *ekspresoid, ekspresiv, ekspresema*, u fokusu ima pragmatički aspekt ekspresivnosti te su prema tipu ekspresije utvrđene lekseme s pozitivnom (*duša, dobri, vila, sheherlija, nebojša*) i negativnom ekspresijom (*sihirbaz, kasapin, čudak, prznica, bekrija*), a prema stepenu ekspresije podgrupe sa visokom, povišenom i sniženom ekspresivnošću. Pored imeničkih, govori se i o glagolskim ekspresivima. Razvrstavanje je izvršeno po parametru odobravanja koje je karakteristično za glagole stanja (raspoloženja) i radnje npr. *opijati* i *pljusnuti*.

Na kraju je knjige Zaključak (donosi se i u prijevodu na engleski jezik), prilog *Rječnik karakterističnih leksema u Huminom književnom djelu* (str. 82–93), popis (19) izvora i literature, uz *Indeks imena i pojmova, Recenzije* i *Bilješku o autorici*.

Knjiga *Ekspresivna leksika u Huminom djelu* autorice dr. Enise Gološ je prikaz jednoga prostora, u ovom slučaju pojedinih mostarskih mahala, i mozaična jezična slika Mostara. Studija je zasnovana na relevantnim izvorima, što čini posebno vrijedan aspekt analize ekspresivnosti, pri čemu je posve jasno da su određeni društveno-politički odnosi ostavili značajnog traga ne samo u ideološkoj pozadini djela, nego i u domenu upotrebe samog jezika i njegove zasnovanosti na određenom varijetetu toga standarda. Knjiga će svojom tematikom ponajprije privući pažnju bosnistima te lingvistima općenito, a za njom će nesumnjivo posegnuti i šire čitateljstvo u htijenju istraživanja hercegovačke kulture.

Adresa autorice
Authors' address
Indira Šabić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
indira.sabic@unitz.ba

